

LUCIAN PERTA

## Focul viu în Tara Maramureșului (II)

(Urmare din nr. 10)



B. Procedee și variante de obținere

Am remarcat în cursul cercetărilor de teren că, deși se cunosc doar trei metode de obținere a focului viu, am întâlnit (uneori în aceeași localitate) procedee specifice, încadrabile unei metode sau alteia, dar suficient de bine diferențiate pentru a putea fi analizate independent. În funcție de diversificarea lor, de numărul de variante generat, procedeele de obținere a focului viu sunt un indiciu sigur al evoluției și transformărilor ritualului păstrând mai mult sau mai puțin din ceea ce presupunem că a constituit forma inițială.

Majoritatea informațiilor consultate (atât cele culese personal cât și cele înregistrate de amintiți cercetători) ne-au evidențiat faptul că focul viu se obține prin frecarea a două leme. Specificând de pe acum că metoda aceasta este reprezentativă pentru producerea focului viu, ne propunem un excurs în rădăcinile sale istorice. Cum și când a produs omul pentru întâia oară focul? Ce a însemnat acesta pentru evoluția sa? Iată câteva întrebări asupra cărora s-ar putea zăbovi și s-a zăbovit, pe sute de pagini. Nu ne propunea în lucrarea de față decât o sumară recapitulare a cărorva răspunsuri, sperăm însă concludente pentru subiectul nostru.

Deși M. O. Kosven spunea că "nu se poate preciza în timp momentul când omul a produs pentru prima dată focul" (M. O. Kosven, *Introducere în istoria culturii primitive*, Ed. Științifică, Buc., 1969, p. 49), ne vom permite totuși, urmându-l pe I. Vlăduțiu să notăm că: "datele arheologice demonstrează că omul a știut încă în paleoliticul inferior să folosească și să păstreze focul, iar în paleoliticul mijlociu a reușit să-l producă pe cale artificială" (I. Vlăduțiu, Note la *Obârșia lucrurilor* de J. Lips, p. 48; Vz. și Iosif Constantin Drăgan, *Noi, Tracii*, vol. I, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1976, pp. 48-51). Subliniem că omul de Cromagnon știa să producă focul iar cromagnionii au apărut în urmă cu aproximativ 40.000 de ani. Distincția făcută de I. Vlăduțiu este foarte importantă deoarece observăm că prima problemă pe care și-a pus-o omul a fost păstrarea focului provenit pe cale naturală (fulgere, vulcani). Tocmai din această necesitate a conservării și mai ales a transportului focului găsește Ilie Barbu explicația descoperirii unei prime metode de producere artificială a focului. Pe scurt, având nevoie pentru alimentarea

(simbol al începutului solemnității) și starostele ia bulciugul:

Boieri de cinstă și voitori de bine  
Faceți bine și iertați  
Și din vorbe cam încetați  
Pentru două-trei cuvinte  
Ce am să v-aduc aminte:  
Este cuvânt întâia oară  
De la milostivul Dumnezău  
Și de la Maica Fecioară,  
Mai ales de la Dumnezău sfântu  
Care a făcut cerul și pământu.  
Dumnezău sfântu,  
Când o făcut ceru și pământu  
În tăte cele șasă zile  
A făcut toate  
Cele trebuitoare pe pământ  
Iar în ziua a șaptea  
L-o făcut pe om,  
L-o făcut  
Pe strămoșul nostru Adam.  
Iar văzând  
Că nu este bine să trăiască  
Singur pe pământ,  
I-o dat un teren mai larg  
Și-a făcut-o  
Pe strămoșa noastră Eva,  
Luând o coașa din stânga sa  
După chipul și-asemănarea sa  
Și i-o dat-o lui soție,  
Să trăiască, să se-nmulțească  
Și pământu să stăpânească.  
Tot aşa și acest Tânăr  
Ce stă azi îmbrăcat  
În haina de mnire  
Se roagă azi aşa, prin gura mea:  
Scumpii mei părinți,  
Mai ales mamă,  
M-ai făcut, m-ai crescut,  
M-ai ferit de foc și apă  
Și de toate  
Câte sunt rele pe pământ.  
Azi a sosit timpul să mă ierți  
De tot ce ți-am greșit,  
Te rog să mă ierți  
Și să mă slobozi  
C-un bulciug de bucurie  
Să plec la sfânta cununie  
Și la dreapta căsătorie  
Cu a mea soție.  
Cântă muzicanții și-n cor toate lumea  
strigă "S-aibă noroc!".  
La fel își ia bulciugul de la tată, frate,  
soră, unchi, mătuși, vecini, vecine, tineri  
din sat. După care:  
Iar mă-ntorc  
La scumpa mea mamă.  
Scumpă mamă,  
Te rog să vii în fața mea,  
Să-mi dai o dulce sărutare  
În momentul de plecare,  
Cu dulce și cu drag  
Că plec de-acasă, acum, cu steag.

Colecția VASILE DRAGOMIR

Du-te-n trudă.

Copanic Mănăstur, 2003

Se chiue și pornesc la cununie. Mirele sosesc primul, miresa se oprește la o sută metri și așteaptă. Mirele trimite un fecior cu bultagul dar nu vine până nu merge mirele după ca cu steagul.

Starostele mirelui se întâlnesc cu ai miresii și intră la cununie.

Miresa și mirele sunt însotitori de alaiul nunții. Starostele miresii aduce un țol pe care îngrenuncheză cei doi miri în fața altarului.

Miresa cândiese din biserică se uită prin colacul ei la soare (semnificație: să-i fie mirele frumos ca soarele și copiii)

Se despart și merg la casele lor.

3036

### Cerutul miresei

Miresa și așteaptă acasă mirele. Sosesc "cuscii" cu starostele-n frunte. La poarta miresii starostele ei cu nunta îi așteaptă. Se salută cu colacii ridicați. Notez: S.M. - staroste mirelui; S.m. - staroste miresii.

S.M.:

Ce joc, ce veselie,  
Ce lucru poate să fie,  
Ce stați aicia adunați  
Dumneavoastră, iubiți frați,  
Ori poate frica ne-o purtați!  
Porțile-s legate cu paie,  
Gloata-n cap stă să ne saie!  
Hai, cuvântați și dvs. ce știți,  
Dar cu vorba nu ne prea zăboviți!

S.m.:

Cinstite staroste, oare  
Ce umblați, ce căutați?  
Pe la noi ați nimerit-o râu  
Că la noi nu-i fogădău!  
O țineți la dreapta, tot pe deal,  
Este-o coastă cu polbal,  
Mâncăți și vă hrăniți și voi  
Ş-apoi poftiți pe la noi.

S.M.:

Cinstite staroste,  
Ce umblăm,  
Ce căutăm  
La dumneavoastră aflăm.  
Aveți o floare-n grădină  
Și trebuie s-o luăm din rădăcină,  
S-o dăm  
La al nostru mire-n mâna.  
Și dacă dumneavoastră  
Nu veți vrea,  
Noi floarea tot o vom lua  
Că am înapoi armată multă  
Care toți de mine-ascultă,  
Care, la un semn de-al meu,  
Va fi vai de capul tău!

S.m.:

Ia ascultă, măi jupâne,  
Ce-mi latri ca și un câine,

focului de rumeguș (combustibil care asigură o conservare îndelungată) omul încearcă să și-l producă frecând două lemne. Și iată că "această operație de producere a rumegușului dă câteodată suficientă căldură ca să ia foc chiar rumegușul ce se naște prin frecarea celor două bucăți uscate de lemn" (Ilie Barbu, *Focul*, Ed. Științifică, Buc., 1969, p.22).

Dar omul putea să ajungă la producerea artificială a focului, și pe o altă cale. În procesul prelucrării pietrei, pentru confectionarea uneltele și armelor, omul va fi observat producerea focului (scânteilor) prin izbire. Nu s-a putut preciza dacă există un decalaj sau o simultaneitate temporală între cele două metode, specificăm însă că "oricare, va fi fost calea pe care omul primitiv a ajuns la inventarea focului, frecarea a două bucăți de lemn a fost cea mai răspândită în lume" (I. Barbu, *op. cit.*, p.23). Înclinăm a crede că într-adevăr a existat un decalaj temporal și că prima metodă de obținere a focului a fost prin frecare. De altfel, în privința acestei considerații V. I. Propp este categoric: "Este evident că scăpătoarea și cremenea (unelte ale izbirii, n.n.) au luat locul unor forme mai vechi ale instrumentului de făcut focul, obținut mai înainte vreme prin frecarea a două bețișoare" (V. I. Propp, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Ed. Univers, Buc., 1973, p. 241). Însăși larga răspândire a focului obținut prin frecare se explică în virtutea acestui primat și în cele ce urmează o vom demonstra.

Multă vreme după ce oamenii cunoscuseră alte metode de a aprinde focul, să remarcăm, de exemplu, procedeele de aprindere a focului la romani care "recurgeau la trei mijloace: amnarul (de piatră sau de metal lovind o cremene) frecarea a două bucăți de lemn și fitile cu sulf, care amintesc chibriturile noastre moderne" (Jean-Claude Fredouille, *Enciclopedia civilizației și artei romane*, Ed. Meridiane, Buc., 1974, p. 126) sau "pompa de foc" de exemplu (pompa de foc, o metodă specifică a Asiei de Sud-Est. O țevă goală de bambus pe fundul căreia se aşeză iasca măruntă. În țevă se introduce un fel de piston aproximativ etanș și prin compresiune și încălzirea aerului iasca ia foc. Cf. J. Lips, *Op. cit.*, p. 51) la majoritatea popoarelor "orice foc sacru trebuia aprins, prin frecare" (M. O. Kosven, *Op. cit.*, p. 50). Cu alte cuvinte o recunoaștere a primatului acestei metode asupra celoralte. Despre puterile "sacrale" pe care le încorporează focul astfel obținut vom discuta într-un capitol ulterior.

Nu putem încheia însă excursul în originile focului fără a aminti aici originala și incitantă ipoteză a genezei sale emisă în 1938 de Gaston Bachelard în *Psihanaliza focului*: "nici una din practicile bazate pe frecare folosite de popoarele primitive pentru a produce focul - consideră cunoscutul filosof al științelor - nu poate fi sugerată direct printre-un fenomen natural... În primul rând trebuie să recunoaștem că frecarea este o experiență puternic sexualizată... că încercarea obiectivă de a produce focul prin frecare este sugerată de experiențe foarte intime..." "Iubirea este prima ipoteză științifică pentru producerea focului" (G. Bachelard, *Psihanaliza focului*, Ed. Univers, Buc., 1989, p.21 sq.- s.n.). Considerându-ne excursul încheiat și revenind la metodele de obținere a focului viu, vom aminti următorul fapt subliniat de altfel de Tiberiu Morariu: "Focul viu se face (în Ardeal, Maramureș și Bucovina, n.n.) în majoritatea cazurilor prin frecarea a două lemne (sau două scânduri)" (Tiberiu Morariu, *Contribuții...*, p. 231) dar pe lângă această metodă distingem încă două, delimitate de prima și anume: "prin perforarea cu mâinile" și "prin introducerea unui "grindeiu" între două lemne fixate vertical, grindeiul fiind învărtit cu ajutorul unei funii, producându-se o mișcare circulară. Rezumând, avem trei metode de bază. Acest fapt ne-a fost confirmat și în recentele cercetări de teren. Procedeele de aprindere a focului viu astfel înregistrate de T. Morariu în trei mari zone etnografice ale țării le-am găsit însumate în Tara Maramureșului. Desigur, ele având o seamă de particularități, le vom putea considera variante. Asupra acestor variante ne vom îndrepta analiza în continuare, ele, prin particularul lor putându-ne oferi posibilitatea unei vizuni totalizatoare asupra ritualului. Să încercăm, deci o sistematizare a procedeelor. Vom analiza în primul rând

câteva procedee bazate pe metoda frecării a două lemn. Consultând materialele înregistrate în Maramureş specificăm că această metodă înglobează cele mai multe și mai diversificate procedee. Iată câteva exemple: Tiberiu Morariu înregistrează în Săcel (Maramureş) următorul procedeu: "Focu viu să făcă aşe că puneu două scânduri una peste alta și le frecau până să aprindeu" (T. Morariu, *Obiceiuri...*, op. cit., p. 20, inf. 5). O variantă a acestui procedeu e cea înregistrată de același cercetător în Munțele Tibleș (stâna Ieudenilor, n.n.). În loc de două scânduri se aşeză pe pământ "o lodbă și să freacă pă ié o botă de alun" (Idem, p. 21, inf. 7). În ambele cazuri focul se obține printr-o mișcare de fierăstruire (du-te-vino) a lemnului de deasupra. Să reținem acest procedeu și să-l numim chiar aşa: *procedeu prin fierăstruire*. Încadrabil acestui procedeu este cel înregistrat de noi în Săpânța: "Luam aşe două lemn, cam de un meter, pe unu îl punei pe două pietri, cam aşe la o palmă de pământ și la capete punei pietri grămadă și îl fixai aşe. Lemnului cela ii făcei un săntuc la mijloc și cu celălalt lemn frecam io și cu altul până să înfoca. Apoi punem iască, știi ce-i acee, suflam și dădă pară". (De la Ion Pop zis Breșu, 80 ani, 1989).

Dar această mișcare de fierăstruire se poate face nu numai pe un lemn aşezat pe pământ. Tiberiu Morariu atragea atenția și "asupra unei variante puțin deosebite de cea aflată în munțele Tibleș (în Suplai, Năsăud, n.n.). Se ia o bucată de lemn pe care doi oameni o țin orizontală sprijinind-o pe piept. Alte două persoane, cu o bucată de lemn uscat freacă perpendicular lemnul prim printr-o mișcare de fierăstrău, până se încălzește. Când lemnale sunt încălzite, apropiind de ele un corp ușor inflamabil (iasca) ia foc" (T. Morariu, *Obiceiuri...*, p. 15).

Se observă în informația lui T. Morariu necesitatea participării a patru persoane la ritual. Noi am înregistrat în comuna Leordina o variantă simplificată a acestui procedeu: "Luam două lemn, unul de carpâr și unul de alt lemn și le frecam deolaltă până ieșe fum... Eram doi-tri oameni, unu' îl țină în mâna și unu' freca cu cela de carpâr și apoi altul să părânda până să înfocau" (De la Ion Urda a Marișchii, 83 ani, 1989).

Am mai întâlnit și o variantă pe care Tiberiu Morariu o consideră "printre cele mai primitive" (T. Morariu, *Contribuții...*, p. 232). În informația lui Tiberiu Morariu (înregistrată în Dragomirești) se folosesc două bote (de brad). Una se rezămă cu un capăt în pământ și cu celălalt în pieptul celui ce face focul viu. Celalaltă e ținută orizontal în mâini și prin mișcări pe verticală de-a lungul botei se obține focul. În informația noastră lucrurile se prezintă după cum urmează:

- "Îs cam aşe, două dărabe de jumătate de metru. Baciu acela care face focul era tare, om tare o fost. Le lua și le freca de-olaltă. Apuca o dărabă și și-o răzima în umăr și-n pământ. Lua celalaltă și o freca ca arcușul pe ceteră până să ură". (De la Ion Duma zis Codrea, Călinești, 1989)

Încercând o analiză a procedeului expus vom înțelege de ce Tiberiu Morariu îl consideră printre cele mai primitive. Comparându-l cu alte procedee cunoscute (le vom analiza și pe acestea în continuare) putem afirma de pe acum că acest procedeu este printre cele mai arhaice și iată de ce:

1. Ca procedeu în sine este cel mai simplu dintre cele enumerate, îl face un singur om folosind numai două bucăți de lemn.

2. Este procedeul cel mai greu de obținere a focului viu (semnificativ e relatarea că "freacă până să ură").

De-a lungul timpului "procedeile" se complică tocmai pentru a ușura facerea focului. Dar aşa cum vom observa ulterior, există o limită a complicării, a devenirii lor.

A doua metodă, cea prin perforarea cu mâinile, departe de a cunoaște răspândirea metodei prin frecare, prezintă totuși pentru analiza noastră un interes deosebit datorită semnificațiilor pe care le cuprinde. Tiberiu Morariu atestă în munțele Crulea (Bucovina) următoarea metodă de a aprinde focul viu: "Într-un brad uscat se scoate un orificiu în care se introduce iască. În acest

**Colecția RODICA ALBOIU**

Arză-te, să te ardă  
Puterea sovietică.

Baia Mare, 2003

Traca, traca, teapa, teapa,  
Cu hărlețu și cu sapa.  
Porți și un brâu de mătasă  
Dar boii nu-ți-s acasă.  
De o săptămână vorbești  
Și tot nu mai isprăvești,  
Ți-i bună gura de clopot  
Și limba de jucat tropot  
C-o-nvârtești, frate, prin gură  
Ca și-mblăciul prin sură!  
Însă, dacă ești trimis  
Și ales precum ai zis,  
Arată-mi dreptatea scrisă,  
Nu numai gura deschisă!  
C-am văzut ieri pe la noi  
Doi oameni flămânci și goi.  
Erau chinezi îmbrăcați,  
Pe niște cai deșelați  
Și legăți cu giuji de salcă,  
Nu vedea pe unde calcă  
Și-au călcăt pe un pietroi -  
S-au răsturnat în noroi,  
Cine știe ce mincinoși  
Și de unde vor fi scoși?  
Căci omul cel de treabă  
Nu te ia aşa cu grabă  
Că te ia mai cu încetul  
C-așe se face și oțetul.

S.M.: (își îmblânzește vocea)  
Cinstite staroste mare,  
De-acasă când am plecat  
Mirele un semn mi-a dat,  
Un semn fain de busuioc  
Din care are și mirele-n clop.  
Și noi frumos vă rugăm  
Ca în casă să intrăm.

S.m.  
Dacă frumos vă rugați  
Și semnul mi-l arătați  
Noi în casă vă lăsăm  
Și la mire mireasă-i dăm  
(își închină și merg până-n pragul casei)

S.M.:  
Ceas bun, norocită viață,  
Staroste, musteață creață,  
Dumneata ești, precum te fălești,  
La aieste curți boierești!  
Bogată zeamă mai horpotești!  
Să te duci în casă  
La al treilea corn de masă  
Că-i află un colac de grâu frumos  
Și-o glajă de vinars  
S-o tragem amândoi pe sub nas.

S.m.:  
Io știi că tu ai be  
Dacă cineva te-ar îmbie.

S.M.:  
Cinstite sfetnice,  
Ardealul cât e de mare



Mai mincinos ca tine n-are  
Călare peste o iapă,  
Mai mincinos ca o babă,  
Mincinos și somnoros  
Și la gură zăbălos!  
De când mă-ta te-o-nfășat  
Pe obraz nu te-ai spălat!

*S.m.:*  
Te cunosc pe dumneata  
De-astă vară pe răzoare:  
Omoreai păduchi la soare.

S.M.:  
Cinstite staroste,  
Undeva te-am mai văzut,  
Pare-mi că-mi ești cunoscut  
(se observă comicul recitat cu  
înverșunarc)  
Te-am văzut umblând prin sate  
Cu piei și cu ciure-n spate,  
Te-am văzut vorbind cu-n domn  
Fără fund la pantalon!  
(Se continuă tachinările dacă pe moment  
apare inspirația)

*S.M.:*  
Cinstite staroste,  
La poartă când ne-ați lăsat  
Dumneavoastră ați cuvântat  
Că în casă ni-ț lăsa,  
La mire mireasă ne veti da!

*S.m.:*  
Da, la poartă când v-am lăsat  
Chiar noi am cuvântat  
Că în casă v-om lăsa.  
Și totuși vrem  
Să vedem cu adevărat  
Un semn de la înălțatul împărat.  
(O femeie din casă vine cu o farfurie, iar  
starostele mirelui rupe o creangă de  
bărbâncoc de pe colac și o pune pe talger.  
Starostele miresei îl aduce în tindă și se  
întoarce înapoi și zice:)

orificiu se introduce un băț de fag și prin rularea lui în palme, iasca se aprinde. De specificat că la această acțiune se perindă mai mulți oameni" (T. Morariu, *Contribuții...*, p.233). Specificăm și noi că această informație a fost dată de Vasile Vlad din Dragomirești, deci intră în sfera noastră de cercetare. Numai în comuna Bârsana am găsit însă o confirmare a amintitei metode, de fapt o variantă simplificată:

- "Ne zîcă tata, Dumitru, Dumnezău să-l hodinească, că dacă om si odată la o nevoie, n-om ave foc și ne-a trăbui, apoi să facem foc viu. Ni-o zîs aşa ca să cătăm două lemne uscate și atâta să le frecăm până să aprinde, să s-or aprinde. Aiasta îi tare greu, că-i mult de frecat, zîcă, da, dacă avem la noi o custură ori toporul, mai bine să ascuțim un lemn de acela și în altu' să facem o gaură și apoi îl bagi pe cela acolo și frecă așe în palme (arată mișcare de rulare). Îi mai sporios așe, mai iute să aprinde" (De la Gheorghe Borca, 65 ani, Bârsana, 1989).

Se remarcă din informație faptul că faci focul prin perforare cu mâinile (dacă ai cu ce ascuții), metoda prin frecare fiind cea mai la îndemână și cea mai grea. Metoda de a obține focul prin perforare (sfredelire) atât de puțin întâlnită în cazul focului viu e totuși "răspândită în toată lumea, începând cu boșimanii africani și sfârșind cu indienii din America de Nord și de Sud... Așa numitul sfredel pentru producerea focului este un bețișor rotund pe care omul îl învărtește în scobitura unui alt lemn. Bețișorul e rotit până ce iese fum din rumegusul de lemn și din iasca așezată sub el" (J. Lips, *Op. cit.*, p. 51).

În cazul focului viu această metodă (cea semnalată de T. Morariu în muntele Crulea) are un statut aparte. În primul rând e deosebită de celelalte pentru faptul că se folosesc nu două bucăți de lemn (cazul metodei prin frecare) și nici un "grindeiu" pus între două lemn (cum vom vedea ulterior), ci pur și simplu se folosește un arbore. Tocmai prin acest fapt metoda aceasta diferă de cea descrisă de Lips, sau de cea înregistrată de noi în Bârsana, aici nu este vorba de un foc făcut pentru necesitați imediate, casnice: "dacă om și odată la o nevoie, n-om ave fog și ne-a trăbui...", ca și Tiberiu Morariu, focul astfel obținut este adevăratul foc viu. Propuneam într-o explicare a particularităților acestei metode într-un articol din revista *Napoca universitară* (nr. 1, 1977) legătura dintre focul viu astfel obținut și "coloana cerului". În lucrarea cu același titlu Romulus Vulcănescu nota că "aspectul cel mal concludent al folclorului mitic relativ la succedaneele și stimulantele coloanei cerului era cel care sublinia relația dintre acestea și focul viu ca formă pământeană a puterii divine a Soarelui" (Romulus Vulcănescu, *Op. cit.*, p. 180). Fără să insistăm asupra întregului demers explicativ a ceea ce este "coloana cerului" vom nota că: "printre formele favorabile inducției magice, în edificarea coloanei cerului, magicianul socotea și forma arborigenă care genera nemijlocit din arbore... În primele ipostaze forma arborigenă a coloanei cerului era totodată și arborescentă deoarece e păstrat arborele viu, neprelucrat, în stare concretă, aşa cum se găsește în natură (Idem, p. 171). Apoi vom arăta că: "focurile de purificare pastorală care se practicau periodic, anual, de Sfântul Gheorghe, se făceau de multe ori în fața stâlpilor de hotare sau a altor monumente stilomorfe, răzlete, de pe munti:

Lângă stâlpul de hotare  
Trec prin foc mioare,

În cazul în care lipsea succedaneul ritual al coloanei, se întocmea un simulacru de stâlp improvizat dintr-un trunchi de arbust aşezat în locul consacrat purificării" (Idem, p. 187).

Desigur, Romulus Vulcănescu afirma că focul viu se făcea în preajma trunchiului (prin frecarea a două bețișoare, n.n.) acesta multiplicându-i puterile purificatoare, dar, aşa cum se întâmplă în folclor, motivația unui ritual nu rămâne imuabilă, are cu timpul nevoie de o suplementare logică, se transformă,

---

Celestia JOAN CRISTIAN TUREANU

Pe porc să-l scarpini  
Si ne prost să-l lauzi

și pe prost sa-ți

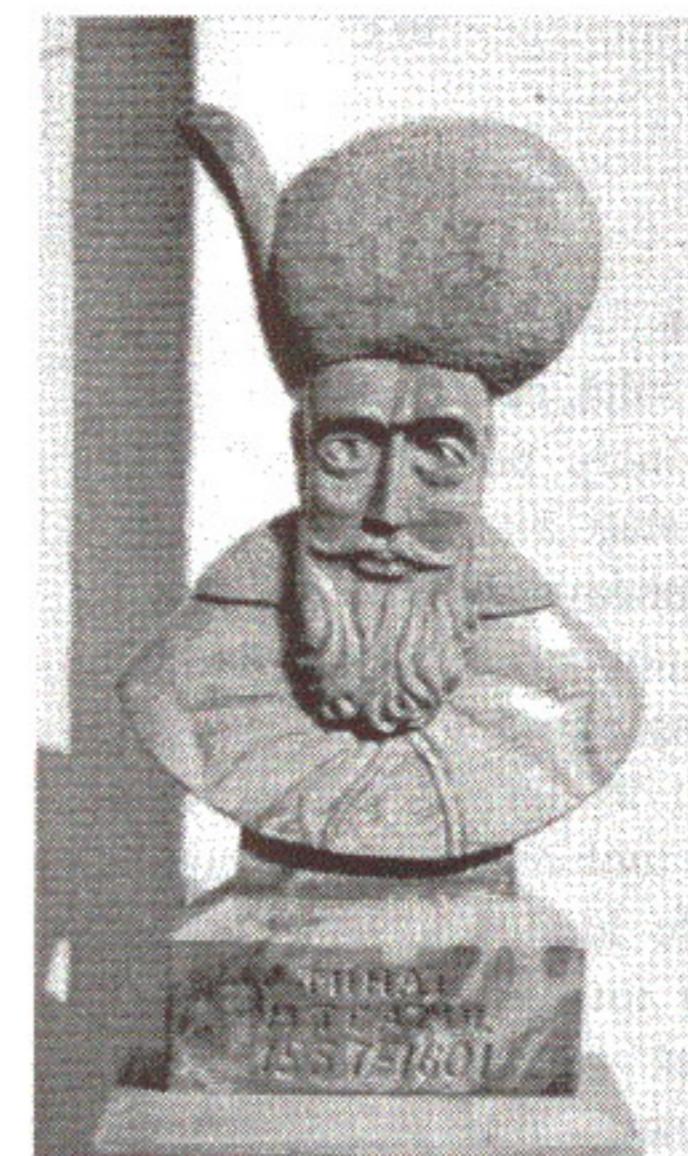
"se adaptează", ba uneori dispăre cu totul, în cazul acesta dispărând și ritualul. Atunci de ce n-am putea susține că dubla motivare ("Stâlpul le apără/ focul le scapă") se contopește ulterior într-o singură, acum mult mai evident. Puterea focului nu mai e suficient să fie susținută de puterea arborelui, ci, ca într-adevăr să fie utilă, trebuie să se contopească cu a acestuia. În cazul în care supozitia noastră se confirmă (și până la o probă contrarie considerăm că are toate şansele) putem delimita metoda obținerii focului viu prin sfredelire ca posterioară celorlalte.

În afară de informația pe care am analizat-o, Tiberiu Morariu înregistra în muntele Zănoaga (Vișeu) și în Valea Iedișorului, spre Dragomirești, o alta, la fel de insolită, o posibilă variantă a celei expuse. Focul viu se obține tot prin sfredelire, dar de data aceasta mult mai complicat: "Se înfige un par (indiferent din ce lemn) la o distanță de aproximativ 30-50 cm. de un brad uscat. Parul are un orificiu prin care este trecut un "grindeiu". Un capăt al grindeiului este fixat în brad unde s-a făcut o crestătură și s-a pus iască. Celălalt capăt are un sistem de pană și fus (alcătuiesc un soi de manivelă). Prin învărtirea grindeiului, iasca fixată în brad se aprinde" (T. Morariu, *Obiceiuri...*, p. 21). Este vorba din nou de foc viu, dar această "tehnicizare" a obținerii lui e un indiciu sigur că metoda aceasta, aşa cum presupuneam anterior, este de dată relativ recentă.

Rezumând și încercând o cronologizare a procedeelor, putem afirma că dacă metoda de a obține foc viu prin sfredelire este ulterioară celei prin frecare, și în cazul ei se pot distinge două momente: *sfredelirea cu grindeiul este ulterioară celei cu mâinile*.

Această a doua variantă a metodei prin sfredelire, cea cu grindeiul, ne face într-un fel și trecerea spre ultima categorie de metode de obținere a focului viu: "prin introducerea unui grindeiu între două lemn fixate vertical". Vom descrie această metodă citându-l pe Dimitrie Dan care o înregistrează în Bucovina, nu numai din lipsă de informații în Maramureș, dar și pentru că este printre primele descrieri amănunțite ale unui foc viu (1922). "Focul viu se face luându-se o bucată de lemn care se despărță la amândouă capetele, iar în deschizătură se pune iască. Apoi se întepenesc două scânduri una în fața alteia în pământ după ce s-a făcut în mijlocul lor câte o bortă în care se vâră în ușor capetele lemnului cu iască. După aceea se leagă acest lemn care trebuie să aibă forma unui văltug, aşa ca el, tras fiind de funie, să se poată învârti în dreapta și-n stânga" (Dimitrie Dan, *Stâna la români din Bucovina*, în *Junimea literară*, an XII, [1922], p. 106). Comparativ cu celelalte analizate, metoda aceasta, observăm de la început, aduce un element nou - funia (ștreangul) accesoriul acesta ne permite ca în cadrul posibilei cronologizări să considerăm această metodă ca fiind cea mai apropiată zilelor noastre. În acest context faptul că ea cunoaște un mare număr de variante, ni se pare semnificativă. Vom exemplifica prin câteva înregistrări recente. În Ferești, ne informează Țiplea Ion: "o cătat doi pari, avém acolo în colibă de aieștia de brad, cam de un stat de om și i-o băgat în pământ așe, să steie, și așe cam pe la umăr unde ne erau le-o făcut câte o bortă cu toporișca și-o luat o botă de-a noastă de alun, de la oi, uscată, și parii erau uscați, o ascuțit-o la capete un mniez și-o potrivit-o acolo în găuri. Apoi o mai bătut parii oleacă până nu s-o mai clătit. Bota aceea să învârte acolo în gaură, de nu ptica. Și o adus o funie și o trecut-o odată peste botă, și așe (arată cum a trecut-o fixând-o în nod) și mni-o dat mnie un capăt și la cela unu și no, cea, feciori! Când trăgem io, când trăge el. Am învărtit așe cam o jumătate de ceas și odată o dat fum la capete și o sărit baciu și o suflat, vezi că el acolo în găuri o pus și iască, de asta, de fag și s-o aprins. Și apoi pe iasca aceie o suflat și o pus aşchii, găteje, și-o suflat și odată am avut foc".

Remarcăm aici folosirea a doi pari de brad de la stână și a botei ciobănești, deci obiecte la îndemână, nefiind necesară căutarea sau prelucrarea lor. Și încă o particularitate care deosebește metoda grindeiului de celelalte: focul viu se



S.m.:

Cinstite staroste,  
Mireasa m-o alungat  
C-aiesta nu-i semn  
De la înălțatul Împărat!  
Mie-mi dați bani de hârtie,  
Semn  
De la înălțatul Împărat să fie!  
(Nașul cel mare pune cinci lei pe talger, îi duce la mireasă și se întoarce:)

S.m.:

Mireasa din nou m-o alungat  
Și zice că nu-i de cinci lei,  
Nu-s mirese de cumpărat!  
(Nașul pune zece, douăzeci și cinci, iar starostele miresci îi duce la mireasă până când aceasta se hotărăște să-i primească. Banii aceştia se numesc *banii din cismă*, pentru că mireasa-i punc în pantof și-si cumpăra pe ci năframă.)

S.M.: (cere mireasa)

Din ușă când ne-ați lăsat  
Așa ne-ați cuvântat:  
Când la masă ne vom așeza  
La mire mireasă-i veți da.

S.m.:

(aduce o fetiță mică - mireasa mică)  
Cinstite staroste,  
Când în casă ați intrat  
Într-adevăr c-am cuvântat  
Și mireasă v-am adus  
Și lângă mire o-am pus.  
(Nașul îi dă cinci lei miresci mici, iar starostele mirelui o dă înapoi. Starostele miresci îi zice:)

S.M.:

La astă-i dați lapte cu păsat  
Ca să crească îndesat;  
La noi ne-aduceți  
Mireasă adevărată  
Cum n-a mai fost  
Pe-aicia niciodată!  
(Acum se aduce mireasa adevărată și se vinde)

Colecția DUMITRU IUGA

A trece

Ca și cămila pân urechile acului.

Salistea de Sus, 2003

*Cerutul miresii**S. M.*

Ce saltă, ce veselie,  
Ce lucru poate să fie?  
Ce stați aici adunați,  
Dumneavoastră, iubiți frați,  
Că noi mult loc am umblat  
Și așe nu am aflat!  
Sunt tri luni de când venim,  
Tăt umblăm și nu durnim  
Ş-așe lucruri tommite:  
Încă nu ne-au fo ivite:  
Afară – feciori jucân(d),  
În casă – fete plângân(d),  
Oameni bătrâni din tindă ieșind  
Cu bote înverigate,  
Femeile la noi cu gurile căscate!

*S. m.*

Te-aș ruga, mai cu frumosu,  
Să nu-ntorc la tine dosu!  
Că nu e sol de la-Mpărat,  
Că nici ai arme de vânăt,  
Nici tun de la-Mpărat,  
Făr năframă și colac -  
Nu poți să intri-n palat!  
Trebe haine vitejești  
O regină să primești!

*S. M.*

Noi umblăm și căutăm  
Și la nime samă nu dăm!  
Multe mări am trecut,  
Multe țări am văzut  
Și orașe  
Și sate-ndepărtate;  
Am călătorit  
Și lumea-am dobândit!  
Da cine sunteți dumneavoastră  
Să ne luăți bine sama noastră?  
Să ne lăsați cu încetișor,  
Să ne dăm cuvântu cu adevăru  
Că de multe ce sunt și dese  
Să le putem spune tăte alese!  
 Tânără nostru Împărat  
De dimineață s-o sculat,  
Față albă o spălat,  
Cu haine albe s-o-nștimbat  
Și cu trâmbdita o sunat,  
Mare oaste o adunat:  
O sută de grăniceri,  
Două sute de feciori boieri  
Și până la răsărit de soare  
A plecat la vânătoare.  
Când o fost de cătă sară  
A ieșit la un drum de țară  
Ș-o dat de o urmă de hiară.  
Și ziceau că-i urmă de zână -

obține la ambele capete ale grindeiului. O variantă deosebit de interesantă am înregistrat în Vișeu de Mijloc: "Să pune un trunti de brad, molid uscat, îl pui jos, faci un mniez de gaură acolo și cu un altu pe el, subțire, nu tare gros, cam cât un par de clacie, tăt de brad, da care are o creangă de care să învârți.

Deasupra se pune o rudă la care îi faci și ei un mniez de lăcășag și bagi capătul celălalt de la parul cu creangă. Ruda îi prinsă bine între doi pomi, legată cu mlădiță, strânge așe parul și apoi se învârte de par până ie foc jos. Ie numai jos că tu apeși acolo de par când învârți". (De la. Grad Andrei zis Andreiu lui Bătă. Vișeu de Mijloc). Acest informator a avut bunăvoița de a ne demonstra facerea focului prin această metodă, aşa că am avut posibilitatea de a-l fotografia în momentele sale esențiale. Considerăm această metodă semnificativă datorită următoarelor particularități, ne mai semnalate până în prezent:

1. Procedeul se integrează metodei "prin grindeiu" (vezi parul cu creangă) dar acum focul viu se obține numai la un capăt al lui (cel de jos).

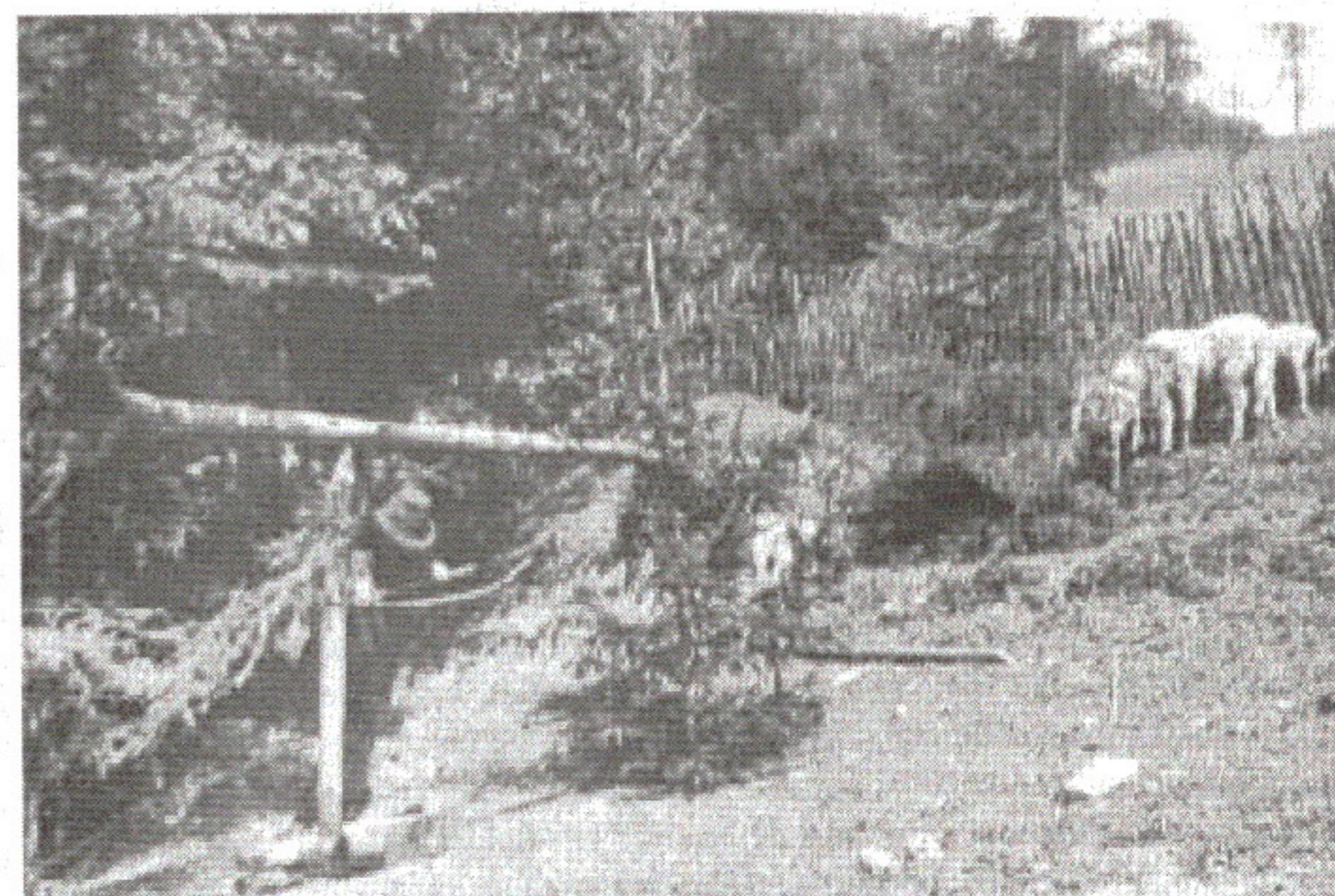
2. Mișcarea de sfredelire este acum pe verticală, devenind astfel mult mai eficientă.

3. Parul de sus (ruda) se sprijină și se fixează în doi arbori, "legăți" cu mlădițe, deci fără funie, sărmă sau cuie.

4. Procedeul îmbină sfredelirea cu grindeiul cu sfredelirea cu mâna (un singur om învârte grindeiul cu mâinile).

5. Nemaifiind nevoie de funie și de alte accesorii, considerăm această metodă ca verigă de legătură între sfredelirea cu mâinile și sfredelirea cu grindeiul. Specificam la începutul analizei noastre că procedeele, în totalitatea variantelor lor sunt subsumate celor trei metode analizate și că există o limită a diversificării lor. Limita aceasta o constituie însăși condiția de ritual a focului viu. Atât timp cât cei care îl fac sunt conștienți de utilitatea și solemnitatea acestuia, atât timp cât cred în puterile lui, indiferent de procedeul prin care se obține, ne vom găsi în fața focului viu. Metodele, cu procedeele și variantele lor, reflectă doar devenirile lui tehnice, am zice, în timp, modul cum s-a adaptat timpului și zonelor folclorice, păstrându-și necondiționat caracterul ritual. Sunt numeroase zone care nu-l mai păstrează, precum și altele în care, depășind limitele amintite, focul viu s-a demagizat. Dar fenomenul acesta de adaptare și devenire a ritualului, ducând uneori până la demagizare și dispariție, îl vom analiza într-un capitol separat.

(Continuare în nr. următor)



**Cu nebunu  
Nu te pune.**

Săliștea de Sus, 2003